A person wearing a hat and a backpack is walking away from the camera on a dirt path. The path is surrounded by lush green trees and a rocky cliffside in the background under a clear blue sky.

”När jag förstod att jag varje morgon
skulle se detta ljus, kunde jag inte tro
min lycka.”

Henri Matisse

**VANDRA
MED FÖRFATTARE
OCH KONSTNÄRER
I PROVENCE**

Margareta Tham

Provence

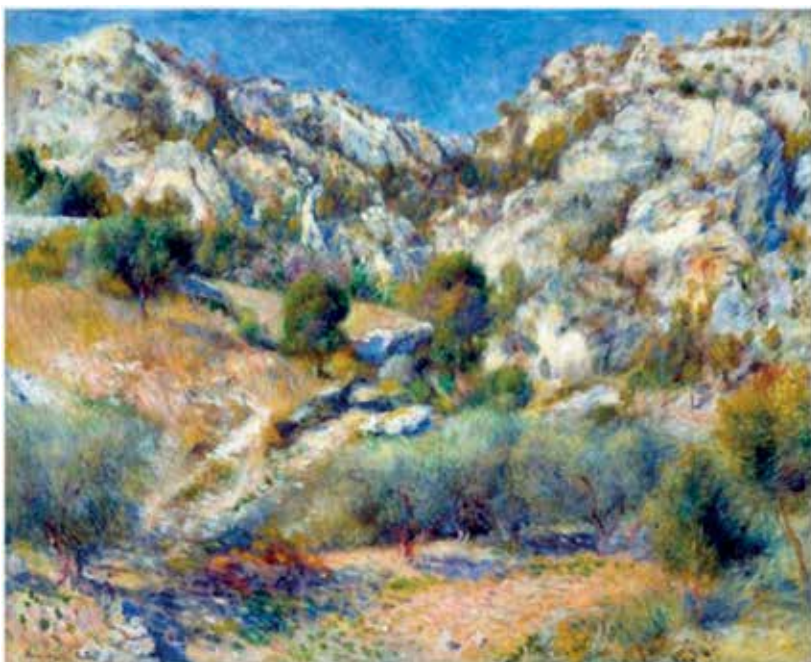

Vad är Provence?

”Som en fläck olivolja svämmas Provence över sina historiska gränser. Om Provence hålls hårt inom sina gränser, blir det i väster genom Rhone, i söder av havet, i norr genom dungar av bergstimjan som skänker doft åt kullarna på Lus-la-Croix-Haute, och i öster av den klara himlen som öppnar sig över Briancon-trakten som Provence får sin form. Den öppning som Durance gör i Préalpes vid Sisteron påminner om en port i en hög kinesisk mur. Man föreställer sig att trakterna där bortom är okända. Trakterna känns verkligen nya genom den vegetation som växer på högre höjder; det kavalleri av träd som drar fram med lansar av ask och lind i stället för olivträdets runda lockiga kontur och platanens plymer; för solens armé har tagit över landskapet. Kyndeln erövrar sluttningarna; lavendeln brer ut sig över hedarna, syrénen spanar från alla klippor och ruiner. [...] Man förbereder sig för snöväder och isiga vindilar, men husens rapping är gjord av samma kalk som i Arles och blandningen av sol och kalk ger samma färger som där. Från Sisteron mot Alperna, från Lurebergen, mot Vercours, sprids en doft och det är den som man kan känna bland kullarna i Var, längs Rhône's stränder, på heden i Crau, i Durances dalgång. Om denna doft får sälta mellan Cassis och Nice; om den får en eftersmak av gips mellan Arles och Salon; om den doftar fågel mellan Avignon och

Embrun, blir den till sist en aning kylslagen av Briancon, vid Lus-la-Croix-Haute. Men det är faktum att i hela dess utbredning – som i dessa nämnda städer och samhällen – har området genom solens gassande på de krypande kryddoftande örterna getts en essens av skördad kåda.”

Jean Giono: Provence (förf:s översättn.)

Auguste Renoir: Rochers à L'Estaque.

ISBN: 978-91-88263-08-7

**© Margareta Tham
Stockholm 2016**

***Bilden på omslagets framsida:
Karta sid 2-3: efter original av Bourrichon
Foto om inte annat anges:
Författaren, Fanny Tham och Magdalena Tham Lindell***

Citatet från Henri Matisse på omslagets framsida lyder i originalversion:
*”Quand j’ai compris que chaque matin je reverrai cette lumière, je ne
pouvais croire à mon bonheur.”*

Ultima Esperanza Books
www.ultimaesperanzabooks.se

”I stället för att bara se en värld,
vår egen, får vi tack vare konsten
se världen mångfaldigad.
Och lika många originella konst-
närer som det finns, lika många
världar står till vårt förfogande.”

Marcel Proust

*

”Vandringen vaggas våra dröm-
mar; våra drömmar beslöjar
tröttheten. Landskapets skönhet
döljer vägsträckan som är kvar.”

Victor Hugo: Voyages

Innehåll

Att vandra i litteraturens ljus	12
Detta är Provence	17
Kapitel 1: Camargue	20
<i>Evert Taube, van Gogh, Ernest Hemingway</i>	
Kapitel 2: Arles och vägen mot Saint-Rémy	26
<i>van Gogh, Paul Gauguin, August Strindberg, Evert Taube</i>	
Kapitel 3: Fontaine-de-Vaucluse	33
<i>Petrarca, Lawrence Durrell</i>	
Kapitel 4: Manosque	35
<i>Jean Giono, Pierre Magnan</i>	
Kapitel 5: Marseille	41
<i>Simone de Beauvoir</i>	
Kapitel 6: Aix	45
<i>Paul Cézanne, Emile Zola</i>	
Kapitel 7: Aubagne/Allauche	49
<i>Marcel Pagnol</i>	

Kapitel 8 : Sanary-sur-Mer	53
Kapitel 9: Porquerolles och halvön Giens <i>George Simenon, Saint-John Perse</i>	56
Kapitel 10: Saint-Tropez <i>Francoise Sagan, Colette</i>	60
Kapitel 11: Massif des Maures <i>Guy de Maupassant</i>	65
Kapitel 12: Saint-Raphaël, Esterel, Agay <i>Guy de Maupassant, Colette, Scott Fitzgerald</i>	69
Kapitel 13: Cannes <i>Pierre Bonnard, Alexandre Dumas, Guy de Maupassant</i>	76
Kapitel 14: Antibes <i>Scott Fitzgerald, Evert Taube</i>	80
Kapitel 15: Nice, Côtes d'Azur <i>Stig Claesson (Slas), Le Clézio, Patrick Modiano</i>	85

Att vandra i litteraturens ljus

På spaning efter lyckan

Inledning

”Resan till Rivieran, det är resan till Skönheten och i den bor Sanningen! Det fullkomliga, det ideala i natur och kultur är en spegel av det gudomliga. På Rivieran finner man inte bara det härliga badet, det goda köket, de avspända, fullkomligt naturliga människorna, blomdoften, blomprakten, lagerlund, mimosaskogen, den svala kyrkan med vaxljusken i dunklet kring änglar och helgon, madonnan, fattigmunken, miljardären, tiggaren och sardinfiskaren. Man finner också sig själv!”

Evert Taube: Riviera

Många av oss har säkert under 1990-talet kommit Provence närmare med hjälp av Peter Mayles charmiga byskildringar eller Birgitta Edlunds kåserier. Den frankofile väljer kanske filmatiseringen av Marcel Pagnols barndomsskildring *Nyckeln till Provence* (*La gloire de mon père*). Men många har nog tyvärr glömt Evert Taubes fina reseberättelser som *Svarta tjurar* från 1958, där Camargue får ersätta längtan till Pampas. Men han

är inte ensam; det är många författare och konstnärer som inte kunnat undgå att inspireras av landskapet, klimatet, kulturen och människorna. Kan de inspirera och berika våra egna resor?

Eller kan det räcka med en bra reseskildring i hängmattan?! Professorn i praktisk filosofi i Göteborg Bengt Brülde¹ menar att hängmattan inte kan ge samma lyckokänsla som en aktiv semester; lyckan kommer inte av att göra ingenting. Hur rimmar det med tjuren Ferdinand och Evert Taubes *Berättelser under ett fikonträäd*? Visst kan väl ändå en bit lycka finnas i fikonträdet skugga?

Det månghundraårigt hyllade landskapet Provence med Rivieran besöks årligen av elva miljoner turister. Antalet besök av författare och konstnärer verkar inte ligga långt efter... De kan faktiskt ge oss fina (rese-) upplevelser i hängmattan – eller som sällskap på vandringen.

Var Petrarca först? 1337 flyttade han till Fontaine-de-Vaucluse och skildrar bland annat sin vandring upp till toppen på Mont Ventoux med en detaljerad naturtrogenhet som stämmer än idag. Petrarca menar dock – till skillnad mot denna bok – att själva naturen talar så att böckernas språk blir överflödigt. Men låt oss ändå komma i stämning genom några klipp ur litteraturen, innan vi provar Petrarcas och göteborgsfilosofens recept på aktivitet.

*

Innan Ryanair fanns för Lawrence Durrell, Evert Taube och August Strindberg landvägen norrifrån mot Provence.

¹ Bengt Brülde: Hur viktigt är det att vara lycklig? 2010

”Min egen uppfattning om Provence är självklart partisk och personlig för precis som alla andra kom jag hit och blev förälskad för länge sedan när jag närmade mig Provence på kringliga vägar, de enda som fanns, de gamla routes nationales (riksvägar), ner genom oändliga korridorer av svalkande lövverk [...] När jag vek ner på de långa dammiga vägarna bland olivodlingar och genom svala gallerier av grönt bladverk tog jag mig från en skugga till en annan och kände den iskalla kontrasten mellan solskenet och mörkret under de rufsiga platanerna. [...] Så till sist Valence där en ny accent tar sin början; kokkonsten går från grädde till olivolja med örtkryddor i den mer kärvare kokkonsten.”²

skriver Durrell i *Provence*.

Och Evert Taube på samma väg:

”Men nu fortsätter vi landsvägen framåt och följer floden söderut. På 45:te latituden kommer Isère nedbrusande från Grenoble och kastar sig i Rhône. Ett stycke väg till och himlen, luften, ljuset förvandlas! Nyss var himlen skifferblå och på det sättet målerisk. Nu djupnar zenit in i andra världar av strålning. Himlens kupa upplöses i en oändlighet av blått, blått, blått. [...] Vid Valence står den första cypressen, den andra, den femte, den åttonde. Åtta utropstecken, indigoblå, nästan svarta. Vid Söderns port! Och vid Montélimar står det första olivträdet, krumt, med grenverket liksom nedpressat av solljus och med små silvergröna blad på jungfrufina, fjuniga kvistar.”³

Taube är ju både ord- och bildkonstnär!

² Lawrence Durrell: *Provence* 1990. Översättning artikelförf.

³ Evert Taube: *Vallfart till Trubadurien och Toscana*

Det är förstas intressant att också läsa bildkonstnärers skildringar av landskapet. Med den självklara fallenhet de har för både färger, detaljer och nyanser finns skäl att läsa texter av konstnärerna Vincent van Gogh, Paul Bonnard och Henri Matisse just i Provence.

Taube kunde se lyckan i skuggans stillsamma svalka och i det ljus som föder nya färgnyanser. Så gör även Vincent van Gogh och Strindberg. van Gogh skriver från Provence till sin bror Théo mellan åren 1888-1890:

”Jag skulle önska att du kunde se denna trakts färg. Färgen är verkligen mycket vacker. När det gröna är färskt är det en rik (kraftfull) grön färg som vi sällan ser i norr, en lugnande grönska. När den blir roströd och täckt av damm, blir den inte ful utan landskapet antar alla sorters gyllene nyanser: grönt guld, gult guld, rosa guld eller bronsfärg eller läderfärg och till sist från citrongult till matt gult. Vad beträffar blått, går den från djupastekungsbliå till det blåa i förgätmigej och kobolt, speciellt en ljus transparent blå, blågrönt och blålila.”

Strindberg tog tåget genom Frankrike 1885-86 och skrev ”subjektiva reseskildringar” – vad annars:

”Bortom Saint-Gilles gå vi över Lilla Rhône; och i en allé av cypresser ilar tåget in i Provence under fullt månsken. Cypresser och månsken på den gamla kulturgraven, det är som det ska vara.” [...] ”backens horisont krönes av små knottriga, gröna stenekar, söderns evigt gröna ek, som just gör landskapet så olik alla andra [...] på de vresiga, åt söder lutande stammarna, dem mistralen (nordvästen) givit riktningen, sitter den mörka kronan, som emot den vita marken förefaller alldeles svart. Detta är Provence: svart och vitt som arlesiskornas dräkt.”

Redan med dessa citat förflyttas vi till den speciella stämning av starka färger, ljus och värme och svalkande skugga, som kan vara en viktig del av semesterlyckan... Men med litteraturen som sällskap kan läsaren också bli lockad att röra på sig. - Och även om vi blivit äldre ger Evert oss ett ord på vägen att finna lyckan:

”Sunnanvinden blåser motströms på Rhône och ilar genom olivens lövverk. Jag står helt nära. Jag ser att det susar. Och jag anstränger mig att minnas hur det låter, eftersom jag inte längre kan höra det. Men jag kan heller inte minnas det. Och jag säger till mig själv: Du ser i alla fall bra, du ser ju hur det susar. Var glad!”

Margareta Tham

Paul Cézanne: L' Estaque.

Detta är Provence

”Om du under din resa råkar ut för en dag med vind, kommer du få en minnesrik erfarenhet, för hela landskapet tycks vara under fulla segel; träden och buskarna i full grimas, som om de försökte göra en himmelsfärd mot den bländande blå himlen. Provence! Mistral! Orden är nästan synonyma – eller borde vara...”

Lawrence Durrell: Provence

”Under en hel dags cykling från Haute Ardèche till Rhônedalen lät jag mig berusas av den förvand-

ling landskapet undergick: Himlen blev ljusare blå, marken torrare, lukten av ormbunkar förlorade sig i doften av lavendel; jorden antog alltmer glödande färger; ockragult, rött och violett. Så mötte oss anblicken av de första cypresserna, de första olivträden. Hela mitt liv har jag känt det som en stor upplevelse att från ett lands bergiga inre komma ner till Medelhavsbäckenet.” [...] ”Var gång jag återser Provence erkänner jag att hade goda skäl att älska det.”

Simone de Beauvoir: De bästa åren

”Det finns inget ’Provence’. Den som älskar Provence, älskar Skapelsen – eller också inget alls.”

Jean Giono

”När den gode Guden började tveka på sin skapelse, påmindes Han om Provence!”

Frédéric Mistral 1859

”Jag har sett Arles, Avignon, Marseille, ravinerna i Ollioules, Toulon, himlen i Provence och Medelhavet. Jag ser de vackraste trakterna i världen...”

Victor Hugo i brev till älskarinnan Juliette Drouet, 1839 efter 4 dagar i Provence. Han hade bland annat besökt Toulon för att samla material till Les Misérables.

”I Nîmes var det så varmt så vi kunde inte sova och reste därför på morgonen öfver Montpellier genom det underbara provencalska landskapet, slätter med

vin, vin och skördearbete, låga kullar mot horisontlinjen täckta av kritiga städer, rosafärgade egendomar och svarta popplar. [...] Mil efter mil bara vin i sol och väg som ett bonat salongsgolf under plataner.”

*Sigrid Hjertén i brev från Paris 1928 till
Isaac Grünewald.*

1. Camargue

”Det var ni som för två år sen övertalade mig att resa till Camargues. Minns ni det?”

”Ja visst, mycket väl! Och, följdén blev att --”

”Kära Poucette, följdén blev att jag inte kan titta på månen utan att få lust att lämna allting annat och bara resa tillbaka till de vita hästarna, de svarta tju-rarna och de flammvingade fåglarnas land, grekarnas, Cesars och Marie Violantes - -”

Evert Taube: Svarta tjurar

Aigues-Mortes

Vandring

Vandra i heliga Birgittas fotspår längs Via Sanctae Birgittae från byn Saint-Laurent-d'Aigouze. Sveriges helgon sägs ha passerat här år 1341. Man börjar lämpligen på gatan *Via Sanctae Birgitta*. Där finns en vägsten vid slottet Château de Calvières. Passera gärna kyrkan på *Place de la République* med ett kapell som är uppkallat efter heliga Birgitta.

Ta sedan *Rue Henri Méry* och passera la Mairie, *Rue Emile Jamais* och därefter *Chemin Vieux d'Aigues-Mortes*, *Chemin des Candeliers*, *Chemin de Vacaresse*, *Chemin des Poissonniers*, *Le Vistre* (väg RD 46), *le Pont du Vistre*, förfallna klostret Psalmodi, och nu halvvägs *La Tour Carbonnière*, där det speciellt på morgnarna är gott om fågelarter.

Passera *Mas de la Tour Carbonnière*, *le Pont des Tourades*, *Canal du Rhône*, *Pinède de Malamousque*, följ kanalen (*Pinèdede l'Abbé*), slussen *Bourgidou*, *le Pont de Provence*, *la Porte de la Gardette*, *Notre Dame des Sablons*:

Arrivé! Framme!

Efter nio kilometer och två timmars enkel vandring är man framme i staden Aigues-Mortes, som är intakt sedan 1300-talet men inte längre når fram till Medelhavet på grund av att deltat ökar i markyta med slammet från Rhône. Staden grundades 1240 av Ludvig den helige, och den blev utgångspunkten för korståg till Palestina.

Saintes-Maries-de-la-Mer

Vandring

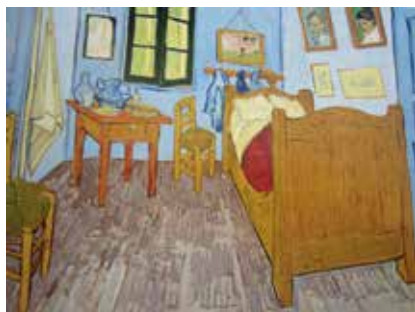
Saintes-Maries ligger tre mil sydost från Aigues-Mortes.

Härifrån kan man till exempel vandra längs *Digue de la Mer* – en sandbank längs en lagun med fantastiskt fågel-
liv. Ett annat bekvämare sätt att se delar av faunan är *Parc Ornithologique* vid *Pont-de-Gau* strax norr om Saintes
Maries på vägen mot St Laurent-d’Aigouze. Här häckar
200 fågelarter i april.

”Och med ens låg hela Medelhavet öppet, glittrande i
solen, skiftande i vinrött längst ut, i ultramarin längre
in och i ljusaste smaragd närmast den mångmila
bränningen. Den plana stranden, mellan dynernas
vindräfflade kullar och havet, var flera hundra meter
bred.

Vattnet, som var fallande eller stod just mellan ebb
och flod, spreds i långa, blänkande svep över den
snövita sanden. Då speglades himlens azur och blyxt-
rande solstrålarnas reflexer så, att två ryttare som
kom i galopp från Petit Rhône’s mynning tycktes ila
fram i bara luft och ljus.”

”Och på nytt bor jag i samma låga vita hus vid
Zigenartorget, ett torg som är en äng med ridstigar
och med fladder från klädsträck mellan låga tama-
risker. Envåningshusen liksom ligger och trycker

van Gogh: Fiskebåtar vid Saintes-Maries-de-la-Mer, 1888 och
Sovrum i Arles, 1889.

för mistralen och de eviga stormarna från havet.
[...] Varje hus har sitt fikonträd och sin pergola med
vinrankor. Även den fattigaste änka eller fiskargubbe
ansar de skönaste rosor på sin lilla gård och på sina
ställen kryper slingerväxter opp på tegeltaken.”

Evert Taube: Svarta tjurar

”En natt promenerade jag längs havet på den öde
plagen. Det var inte så glatt men heller inte ledsamt;
det var vackert. Den mörkblå himlen hade moln-
fläckar som var mer mörkblå än intensivblå kobolt
[...]opaler, smaragder, lapis, rubiner, safirer.”

Vincent van Gogh i brev till sin bror Théo 1888
Lettres de Provence, artikelförf:s övers.

Le Grau-du-Roi

”De bodde då i Grau-du-Roi och hotellet låg vid en
kanal som löpte rakt ner i havet från den muromgär-
dade staden Aigues-Mortes. De kunde se tornen i
Aigues-Mortes tvärsöver Camargues lågslätt och näs-
tan varje dag cyklade de dit längs den vita vägen som
kantade kanalen. På kvällarna och morgnarna då det
var högvatten kom havsabborrharna och de såg vattnet
bukta sig svällande då havsabborrharna gick till anfall.
En pir sköt ut i det blå och behagliga havet och de
fiskade från piren och badade vid stranden och varje
dag hjälpte de fiskarna att hala in det långa nätet
som drog med sig fångsten upp på den långsluttande
stranden. De drack apéritif på hörncaféet med utsikt
mot havet och tittade på makrillbåtarnas segel ute
på Golfe de Lion. Det var sent på våren och makril-
len gick till och fiskarbefolkningen i hamnen hade
mycket att göra. Det var en glad och vänlig liten stad